

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОННИ БАРПО ЭТИШДА ЁШЛАР ИЖТИМОИЙ ҚАТЛАМИНИНГ ЎРНИ ВА РОЛИ

Жўраев Лазизбек

Шароф Рашидов номидаги Самарқанд давлат университети ижтимоий иш таълим йўналиши 3-курс талабаси.

АННОТАЦИЯ

Ёшлир давлат ва жамиятнинг келажагини, салоҳиятини белгиловчи ижтимоий қатлам саналади ва ҳар бир жамиятнинг истиқболи унда яшаётган ёшиларнинг интеллектуал салоҳияти, маънавияти, сиёсий ва ҳуқуқий онглилик даражаси билан белгиланаоди. Шу боисдан ҳам мазкур мақолада ёшилар масаласига оид долзарб муаммолардан бири уюшмаган ёшиларнинг ижтимоийлашуви масаласи илмий тадқиқ этилган. Шунингдек, уибу муаммоларни бартараф этишида жамият ҳаётидаги муҳим ижтимоий тузилмаларнинг ўрни ҳамда роли кўрсатиб ўтилган.

Калим сўз ва иборалар: ёшилар, ижтимоийлашув, уюшмаган ёшилар, тузилма, институционал.

АННОТАЦИЯ

Молодежь представляет собой социальный слой, определяющий будущее и потенциал государства и общества, а перспектива каждого общества определяется интеллектуальным потенциалом, духовностью, политико-правовым сознанием живущей в нем молодежи. Поэтому в данной статья научно исследуется одна из актуальных проблем, связанных с молодежной проблематикой, вопрос социализации неорганизованной молодежи. Также показано место и роль важных социальных структур в жизни общества в решении этих проблем.

Ключевые слова: молодежь, социализация, дезорганизованная молодежь, структура, институциональная.

ANNOTATION

Youth is a social stratum that determines the future and potential of the state and society, and the prospects of each society are determined by the intellectual potential, spirituality, and political and legal consciousness of the youth living in it. Therefore, this article examines one of the pressing problems related to youth issues, the issue of socialization of unorganized youth. The place and role of important social structures in the life of society in solving these problems is also shown.

Key words: youth, socialization, disorganized youth, structure, institutional.

Мамлакатнинг келажаги халқнинг эртанги куни, ёшларнинг униб-ўсиб, улгайиб, қандай инсон бўлиб ҳаётга кириб боришига боғлиқ. Ёшлар давлат ва жамиятнинг келажагини, салоҳиятини белгиловчи ижтимоий қатлам саналади ва ҳар бир жамиятнинг истиқболи унда яшаётган ёшларнинг интеллектуал салоҳияти, маънавияти, сиёсий ва хуқукий онглилик даражаси билан белгиланади. Мазкур нуқтаи назарга кўра ҳам ёшлар давлат ва жамият томонидан доимий эътибор талаб этадиган ижтимоий қатламдир. Зеро, барча даврларда ҳам ёшлар жамиятнинг энг фаол қисми бўлиб келган.

XXI аср ёшлари - Учинчи Ренессанс пойдевори яратувчилари ҳисобланади. Президентимиз Шавкат Мирзиёев ёшлар форумидаги нутқида шундай дейди: “Ўзбекистоннинг энг катта бойлиги, бебаҳо хазинаси бу- шижаотли ёшларимиздир”¹.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2019 йилнинг 19 март куни ёшларга эътиборни кучайтириш, ёш авлодни маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, уларда ахборот технологияларидан тўғри фойдаланиш кўникмасини шакллантириш, ёшлар ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш, хотин-қизлар бандлигини таъминлаш масалаларига бўйича 5 та муҳим ташаббусни илгари сурган эди.

Ушбу ташаббусларни амалий ҳаётимизга тадбиқ этиш орқали ёшлар муаммоларини бартараф этишининг муҳим назарий-амалий асоси бўлиб хизмат қиласи.

Юқорида билдирилган мулоҳазалардан келиб чиқиб, уюшмаган ёшлар муаммоларини ўрганишни қуидаги долзарб жиҳатларини ёритишни социологик таҳлил қилиш лозим:

биринчидан, Ўзбекистонда ёшлар тарбияси мамлакат келажаги ва барқарорлигини таъминлашнинг кафолати сифатида намоён бўлаётганлигида;

иккинчидан, мамлакат ижтимоий барқарорлигини таъминлашда уюшмаган ёшлар масаласи юзасидан илмий тавсияларни ишлаб чиқиш заруриятини ортиб бораётганлигида.

учинчидан, уюшмаган ёшларни жамиятимизда олиб борилаётган ислоҳотлардан мунтазам хабардорлигини таъминлаш;

Хозирги кунда жаҳон мамлакатларида ёшлар тушунчасига нисбатан турли хил ёндашувларнинг мавжудлиги маълум.

Хусусан, БМТнинг ихтисослашган ташкилоти ЮНЕСКО 17 ёшдан 25 ёшгача бўлганларни ёшлар қатламига киритади. Европа Иттифоқи давлатларида 16 ёшдан 30 ёшгача (баъзан 35 ёшгача) бўлган аҳоли вакиллари ёшлар сифатида

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг „Ёшлар форуми” да сўзлаган нутқи 25.12.2020

эътироф этилади. Шунингдек, МДХ давлатларининг аксариятида 14 ёшдан 30 ёшгача бўлганлар ёшлар ҳисобланади, аммо Украинада 14-35¹, Қозоғистонда 14-29² ёшлилар ушбу тоифага киритилади. Ўзбекистон Республикасида эса 14 ёшдан 30 ёшгача бўлганлар ёшлар ҳисобланади³.

Ҳозирги кунда маънавий ва аҳлоқий қадриятларга содик, билимли, самарали меҳнат қилишга қодир фуқаролар, айниқса, ёшлар жамиятнинг энг асосий кучига айланиб бормоқда. Шунинг учун ҳам XXI аср-интеллектуал билимлар асрида инсон капиталига инвестициялар йўналтиришни устивор вазифа сифатида танлаган мамлакатлардагина юксак тараққиётга эришиш мумкин. Шунингдек, билимли жамиятгина таҳдид ва муаммоларни енгиб ўтишга қодир бўлади⁴.

Ёшлар деганда мамлакат аҳолисининг энг ёш ва тез ўзгарувчан ва салоҳиятини ташкил этувчи, ўзининг ижтимоий таркиби жихатидан бир-бирига яқин бўлган қатлам тушунилади. Улар ижтимоий ҳаётда, шунчаки оддий кузатувчи сифатида иштирок этмасликлари учун, улар аввало фаолиятда бўлишлари керак бўлади. Фаолият орқали ёшлар ўзларининг ижтимоий-сиёсий фаоллигини англаб борадилар. Ижтимоий-сиёсий фаоллик нуқтаи назаридан ёшларни ўз олдиларига қўйган мақсадларига кўра шартли равишда икки гурухга бўлиб ўрганиш мумкин:

1. Ижтимоий фаол ёшлар.
2. Ижтимоий ҳаётдан узоқ, уюшмаган, фаол бўлмаган ёшлар.

Кенг маънода ёшларнинг давлат ва жамият қурилиши, Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислоҳотларга муносабати, масъулияти нуқтаи назаридан талқин этиш мумкин.

Ёшларни, бугунги кунда шартли равишда “фаол” ва “фаол бўлмаган ёшлар” гурухига бўлиш мумкин. Буларга қуйидагилар киради:

1. сиёсий ўзгаришларни аниқ идрок этган;
2. демократик жараёнларга ўз ҳиссасини қўшаётган;
3. қонунлар қабул қилиш, уни ҳаётга тадбиқ этишда бефарқ бўлмаган;
4. мустақилликни мустаҳкамлаш, Ватан, эл-юрт ва халқнинг тақдири ва истиқболи учун қайфураётган;
5. муайян сиёсий партия ёки ижтимоий харакатлар билан ўз фаолиятини боғлаган, шунга эҳтиёж сезган;

¹ Закон Украины “О содействии социальному становлению и развитию молодежи в Украине” 1993 г.

² Закон Республики Казахстан «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан» от 7 июля 2004 года № 581

³ Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Конуни. 20 ноябрь, 1991 й. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Ахборотномаси. 1992 й. 2-сон.

⁴ Человеческое развитие: учебник // Коллектив авторов. - 2-е издание. - Т.: УМЭД, ПРООН, 2011.

6. ижтимоий заарли иллатлар кўринишлари билан муроса қилолмайдиган ёшларни фаол қатлам дейиш мумкин.

“Фаол бўлмаган ёшлар” гуруҳига эса юқорида санаб ўтилган хусусиятларга эга бўлмаган ёшларни киритишимиз мумкин.

Мамлакатимиздаги ёшлар кайфиятлари ва уларнинг ислоҳотлар жараёнларига нечоғли тортилганлиги, ёшларнинг жамиятдаги ўз ўрнини белгилашга қаратилган хоҳиш ва истаклари нуқтаи назаридан ўзига хос икки турдаги қарама-қарши вазият ва хусусият тадқиқот жараёнида ўзини ёрқин намоён этади:

- янгилик ва модернизация қилиш жараёнларига камарбасталик, улар муносабатларга интилиш, изланиш, ўз ижтимоий овозига эга бўлиш учун ҳаракат, ўзига ва идрокига ишонч, ўз салоҳиятини жамият тараққиёти учун сарфлашга тайёрлик, шахс сифатидаги комилликка интилиш, ўз тараққиётини жамият ривожи билан боғлаш, бунёдкорлик ишларига тайёрлик, очик назар билан қараш ва соф кўнгиллилик;

- ёшлар ўртасида бефарқлик, бошқарув тизимларига ишончсизлик, барча нарсани мен учун давлат яратиб бериши лозим деган асосга қурилган боқимандалик кайфияти, ёт ғояларга нисбатан берилувчанлик, зиддиятларга мойиллик, ўз ижтимоий ҳолатидан норозилик, бирон ишга яроқсизлик, ўз келажагига ишончсизлик, конфликт вазият ва ҳолатлардан чиқиб кета олмаслик, мана шундай ҳолатларни ўзи яратиш, қонунларни билмаслик, билимсизлик, тушкунлик.

Шу билан бирга, ёшлар ўртасида таълим, меҳнат, маданият, қонунларга бўйсуниш, янги демократик тамойилларни англаш ва қабул қилиш, ижтимоий ва сиёсий онг, дин ва демократик жамият мувозанатига нисбатан турлича муносабат ва қарашлар ҳам мавжуд. Мазкур вазиятнинг мураккаблиги ва турличалиги, айниқса унинг қарама-қарши томонлари, уюшмаган ёшлар ўртасида тарғибот ва ташвиқот фаолиятини янада кучайтириш, таъсирчанлигини ошириш лозимлиги, бунда эса ёшлар иттифоқининг масъулияти нечоғлик юқори эканлиги кўзга ташланади.

Ёшлар ижтимоий фаоллик даражасини оширишга имконият берувчи ва тўсқинлик қилувчи омилларни қуйидагича таснифлаш мумкин.

Ёшлар ижтимоий фаоллик даражасини оширишга имконият берувчи омиллар:

- давлат томонидан яратилган имкониятлар;

- оила, маҳалла, таълим муассасаси ҳамда ёшлар агентлиги фаолиятида ижтимоий шерикчилик механизмининг фаол ишлари;
- ёшлар агентлиги томонидан ёшларни ижтимоий фаоллигини оширишга қаратилган тадбирлар;
- ёшлар иқтисодий фаоллигини оширишга қаратилган чора-тадбирлар.

Ёшлар ижтимоий фаоллик даражасини оширишга тўсқинлик қилувчи омиллар:

- ёшлар ўртасида хуқуқий маданият даражаси пастлиги;
- ота-оналар ва жамоатчилик томонидан ёшларга нисбатан эътибор ва маъсулиятнинг йўқлиги;
- ёшлар ўртасида турли хил турдаги заарли иллатларнинг кенг тарқалиши (наркомания, ичкилик, фоҳишалик);
- ёшларнинг деструктив ғоялар ва ғарб маданиятига интилиш.

Мамлакатимизда ёшлар билан боғлиқ кўпгина муаммоларни қуидаги асосий гурухларга бўлиш мумкин:

- ёшларга хос бўлган ижтимоий муаммолар: Буларга ёшларнинг ижтимоий гурух сифатидаги моҳиятини белгилаш; жамиятнинг барча жараёнларидағи ўрни ва ролини баҳолаш; унинг даврий чегараларини аниқлаш; ёшлар ижтимоийлашувига хос хусусиятларнинг спецификасини ўрганиш; уларнинг ижтимоий, касбий йўналганлиги, жамоада адаптациялашувини таҳлил этиш; ноҳукумат, ижтимоий ҳаракат ва бирлашмалар фаолиятининг ижтимоий жиҳатларини ўрганиш.

- умумсоциологик аҳамиятга эга бўлган муаммолар (никоҳ, оила, таълим жараёнлари билан боғлиқ) ёки фақат ёшлар доирасида намоён бўладиган муаммолар (тарбиянинг хусусиятлари, унинг спецификаси ва самарадорлиги, ёшларнинг ижтимоий фаоллигини ривожлантириш, давлат ҳокимияти тизимидағи ўрни ва аҳамиятини белгилаш ва ҳ.к.).

Ёшлар билан ишлаш бўйича мутасадди идора ва ташкилотлар фаолиятида қуидаги йўналишлар устувор аҳамиятга эга бўлиши зарур деб ҳисоблаймиз:

1. Ёшларда мустаҳкам фуқаролик позициясини шакллантириш;
2. Жамиятда сиёсий ва хуқуқий маданиятни шакллантириш, ёшларнинг хуқуқий онгини ошириш;
3. Иқтидорли ва қобилиятли ёшларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг ижтимоий аҳамиятга эга ташабbusларини рағбатлантириш;
4. Ёшлар билан ишлашни бевосита яшаш жойларида ташкил этиш;
5. Ёшлар ташкилотларини қўллаб-қувватлаш;
6. Ёшларнинг бандлигини таъминлаш.
7. Ёшларни ҳуқубуқзарликлар, заарли иллатлар, экстремистик ғоялар ва “оммавий маданият” таъсиридан ҳимоя қилиш;

8. Ёш оилаларни ижтимоий муҳофаза қилиш.

Юқорида санаб ўтилган йўналишлар мисолида яна айрим муаммоларни таҳлил этишимиз мумкин бўлади.

1. Ёш авлодни мустаҳкам фуқаролик позицияси ва ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ҳар бир даврда, ҳар бир давлат сиёсатида муҳим ўрин тутади. Таълим муассасаларида ўtkазилаётган тадбирлар уюшмаган ёшларнинг муаяйн бир қисминигина қамраб олишини ҳисобга олганда, адабиёт, санъат ва ОАВ имкониятларидан янада самаралироқ фойдаланиш талаб этилади.

Эътибор қаратадиган бўлсақ, сўнгги йиллар ичида ёш авлод онгига ватанпарварлик руҳини сингдиришга қаратилган бадиий асарлар: китоблар, кино ва видеофильмлар саноқли. ОАВ ҳам тарғиботнинг асосан чақириқ ва шиорлар шаклидан фойдаланмоқда. Ёшларимиз орасида қўлма-қўл бўлаётган, қизиқиш билан ўқилаётган асарлар, уларни ўзига жалб этувчи кинофильмлар кам. Ғоявий саёз асарлар ўрнини хориж асарлари, фильм ва сериаллари эгаллаб олмоқда. Ўсиб келаётган авлод миллий қаҳрамонлар эмас, хориж кино ва сериаллари таъсирида, улардаги қаҳрамонлар таъсирида улғаймоқда. Бу ҳолат келажакда салбий оқибатларни келтириб чиқариши мумкин.

2. Жамиятда сиёсий ва ҳуқуқий маданиятни шакллантириш, уюшмаган ёшларнинг ҳуқуқий онгини ошириш борасида ҳам давлат томонидан салмоқли ишлар амалга оширилмоқда. Бироқ, бу соҳа мутасаддилари фаолиятини ҳам самарали деб бўлмайди. Умумий жиноятчилик кўрсаткичи камайгани ҳолда, айрим тур жиноятларда ўсиш кузатиласпти. Мисол учун, бугунги қунда глобал муаммога айланган одам савдоси айрим ҳуқуқий онги шаклланмаган ёшларимизни ўз домига тортмоқда. Одам савdosидан жабрланганлар ва унга қўл ураётганларнинг аксарияти уюшмаган ёшлардир.

Шунингдек, айрим ёшларнинг турли диний экстремистик оқимлар таъсирига тушиб қолишига ҳам ҳуқуқий онгсизлик асосий сабаб бўлмоқда.

3. Иқтидорли ва қобилиятли ёшларни қўллаб-қувватлаш, ёшларнинг ижтимоий аҳамиятга эга ташаббусларини рағбатлантириш борасида амалга оширилаётган ишлар ҳам эътиборга лойиқ. Шундай бўлса-да, бу йўналишда илмий-техник, ижтимоий фанлар йўналишларида иқтидорли ёшларни рағбатлантириш, ёшлар ўртасида ижтимоий лойиҳалар бўйича танловлар ўтказиш, иқтидорли ёшларни рағбатлантириш эътибордан четда қолмоқда.

4. Ёшлар билан ишлашни бевосита яшаш жойларида ташкил этиш масаласи ҳам долзарб. Республика аҳолисининг аксарият қисми қишлоқ жойларида яшайди. Бу ёшларимизнинг ҳам катта қисми қишлоқ жойларда яшайди дегани. Бироқ тажриба шуни кўрсатадики, айрим мутасаддилар ўз худудидаги ёшлар ҳақида тўлиқ маълумотга эга эмас.

Хусусан, ёшларга оид давлат сиёсатидан келиб чиқиб, турли тарғиботташвиқот ишларидағи камчиликлар, ёшлар муаммоларини үрганиш, таҳлил қилиш, уюшмаган ёшларни рағбатлантириш, болалар спортини ривожлантириш каби вазифаларда талаб даражасида ижро этилмаган. Шунингдек, кадрларни танлаш, етакчиларни тарбиялаш масалалари оқсамоқда.

Ёшлар үртасида тадбирлар ташкил этиш бўйича ишлар тўғри йўлга қўйилмаган. Бандлик масаласи долзарблигича қолмоқда.

5. Ёшларнинг бандлигини таъминлаш Ҳаракатлар стратегиясининг устувор масалаларидан бири саналади. Ишсизлик - бугунги кун уюшмаган ёшларнинг энг ўткир муаммоси. Бу муаммони ҳал этиш жуда кенг қамровли тадбирлар ўtkазишни талаб этади. Ўтказилаётган меҳнат ярмаркалари бунда яхши самара бермоқда. Янги иш ўринлари яратиш борасида салмоқли ишлар амалга оширилмоқда. Бироқ республикамизда 30 ёшгача бўлган аҳоли, яъни ёшлар 17 млн.дан ошик. Бу ҳолат муаммонинг ечимиға янгича ёндашувларни талаб этмоқда. 17 млн. ёшларнинг қанчаси доимий иш билан банд, қайси худудларда ишсизлар сони юқори, уларни иш билан таъминлашнинг қандай интенсив йўллари бор? Бу муаммоларга ечим топишни орқага суриш янада кўпроқ ижтимоий муаммоларни келтириб чиқариши мумкин.

6. Ёшларни ҳуқуқбузарликлар, заарли иллатлар, экстремистик ғоялар ва “оммавий маданият” таъсиридан ҳимоя қилиш бугунги глобализация шароитида янада мухим аҳамият касб этади.

Бироқ, баъзи худудлардаги таълим-тарбия муассасаларида ўқувчиларнинг бўш вақтларини мазмунли ўтказишларига, турли тўгаракларга жалб этишга, мавжуд спорт майдончалари ва кутубхоналардан тўғри ҳамда унумли фойдаланишга етарли эътибор берилмаганлиги сабабли ўқувчилар томонидан оғир турдаги жиноятлар содир этилишига йўл қўйилган.

7. Ёш оиласарни ижтимоий муҳофаза қилиш. Бугунги кунда мамлакатимиздаги ёш оиласар жами оиласарнинг 16%ини ташкил этади. Уларнинг қанчаси бандлик, соғлиқни сақлаш ва туар-жой муаммоси билан тўқнаш келиб турибди?

Юқоридагилардан келиб чиқсан ҳолда мамлакатимиздаги ёшлар масалаларини ҳал қилишда қуйидаги хулоса ва назарий умумлашмаларни билдириш мумкин:

- ёшларнинг жамият тараққиётидаги фаолиятларига кенг йўл очиш ва уни таъминлаш учун уларнинг ўзларидаги фаоллик, сиёсий ва иқтисодий ислоҳотлар жараёнларига камарбасталик, ислоҳотларга ишонч, демократик қадриятларнинг абадийлигига суюниш фазилатларини тарбиялаш;

- ёшларнинг янгиликка интилиши, ташаббускорлиги, эркин бозор иқтисодиётига тез кўничиши, янги йўналишларни қўллаб-қувватлаши каби мавжуд юқори савиядаги ва ижобий йўналтирилган салоҳиятидан ўз вақтида холис ва рағбат асосида фойдаланишга эришиш, ёшлар ташаббусларининг “чўкиб” қолишига йўл қўймаслик;

- ёшларни соғ, пок, меҳрибон қилиб тарбиялаш, уларни ўз ватани ва оиласининг ватанпарварларига айлантириш, ватанпарварликни ҳаёт тамойили ва мезонига айлантириш, мамлакат ривожи учун жон куйдиришни фуқаролик фазилатига айлантиришга эришиш;

- соғлом авлод тарбиялаш фаолиятини қўллаб-қувватлаш ва барча зарур имкониятларни яратиш, соғлом авлод тушунчаси сирасига эса нафақат жисмоний соғломлик, ички руҳий, психологик, маънавий ва мафкуравий соғломлик унсурларини киритиш, ёшлар соғломлигини умуминсоний ва миллий қадриятлар негизида қуриш;

- ёшлар сиёсати ва уни амалга ошириш масаласини миллий ва давлат хавфсизлигининг зарурий таркибий қисмларидан бири деб тан олиш;

- ёшлар ўртасида сиёсий онг ва сиёсий тафакқур тамойилларини кенг сингдириш, уларда сиёсий маданият кўникмаларини шакллантириш, ёшларнинг ўз сиёсий онгини ошириши ва кўникмаларга эга бўлишлари учун табиий ривожланиш тизимларини яратиш ва улардан унумли фойдаланиш.

- ёшларнинг кайфиятлари, манбаатлари ва ижтимоий аҳволини ўрганиш ва илмий таҳлил этиш бўйича турли социологик тизимлар фаолиятини ривожлантириш, ёшлар ижтимоий, иқтисодий аҳволи мониторингини тизимли ўрганиб бориш.

Юқоридаги фикр-мулоҳазалардан келиб чиқсан ҳолда ёшларнинг ижтимоий фаоллигини оширишни такомиллаштириш юзасидан қуидаги таклифларни илгари суриш мақсадга мувофиқдир:

- ёшларда тадбиркорлик билим ва кўникмаларини ривожлантириш бўйича семинар тренинглар ўтказиш;

- ёшларнинг хуқуқий онг ва саводхонлиги шакллантиришда турли конкурслар, мусобақалар, интеллектуал ўйинлар ташкил этиш;

- ёшларнинг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатлами – ногиронлар, ота-онасиз болалар, кам таъминланган оилалар фарзандларининг давлат томонидан ҳимояланишини таъминлаш механизmlарини такомиллаштириш;

- ёшларнинг муаммоларини ўрганиш мақсадида доимий равища социологик сўровлар ўтказиш ва унинг якунлари бўйича тегишли тадбирларни амалга ошириш талаб этилади. Ёшлар муаммолари бўйича доимий равища

жамоатчилик фикрини ўрганишни ташкил этиш ҳамда ёшлар муаммолари билан шуғулланувчи социологик илмий марказ фаолиятини йўлга қўйиш.

Мамлакатимиз истиқболли захира бойлиги ҳисобланган уюшмаган ёшларнинг келажаги учун лозим бўлган шароитларни яратиш орқали тараққиётимизни янада ривожлантириш имкониятини бериши шубҳасизdir.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасида ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонуни. 20 ноябрь, 1991 й.
Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши Ахборотномаси.1992 й.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг „Ёшлар форуми” да сўзлаган нутқи 25.12.2020
3. Закон Республики Казахстан «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан» от 7 июля 2004 года № 581
4. Человеческое развитие: учебник // Коллектив авторов. - 2-е издание. - Т.: УМЭД, ПРООН, 2011.